

Elmi, bədii və mənəvi dünyasının ışığında

Tanrım, qaytar məni uşaqlığıma

Eşidəndə ki, sənin altmış yaşın olacaq, uşaqlıq və gənclik illərindən oxuduğum, artıq müəllifini unuduğum şeirdən bir beyt yadıma düşdü:

*İllərə nə var ki, illər tələsmir,
İllər nə bilir ki, ürək nə çəkir?!*

Bəli, o dövrlərdə, valideynlərimizin himayəsində, qayğısı altında olduğumuz, dünyanı yalnız al-əlvan boyalarla gördüyümüz, işimizin-gücümüzün az olduğundan kəndin bizə elə gəlirdi ki, illər, aylar, günlər çox ləng gedir. Tez böyümək, yekə kişi olmaq, ali təhsili başa vurmaq, işləmək, bir vəzifə və ailə sahibi olmaq istəyirdik. İllər isə sanki yerində sayırdı.

Həmin hissələrə sən də yaşamısan, əziz dost! 1963-cü il iyul ayının 22-də Yardımlı rayonunun Vəlixanlı kəndində dünyaya göz açmısan.

Sən Həmzağa kişinin sevimli övladısan. Boya-başa çətdiğin bu kəndə, kəndin adamlarına son dərəcə bağlı olduğundan kəndin adını (Vəlixanlı) özünə təxəllüs götürmüşsən.

Günləri, həftələri, ayları yola saldıqca uşaqlıq təəssürləri ilə görmüsən ki, illər nə isə ləng keçir. Onlar ötdükcə sənin dünyanı da genişləndir, dünyagörüşün də artıb. Arzuların çox olub, həmin arzuların qanadlarında şirinli-şəkərli uşaqlıq illərinə əlvədə demisən!

Sevimli kənd müəllimlərinə, indi dünyasını dəyişmiş Əhmədəğa müəllimi, Mirzə müəllimi həmişə hörmət və məhəbbətlə yada salırsan. İlk müəllimin Şamil Məmmədov və baş çəkməyi özünə borc bilirsən. Bizə qələm tutmağı, oxuyub-yazmağı, sinifdə, məktəbdə, ictimai yerlərdə davranmağı öyrədən ilk müəllimlərimiz unudulmazdır. Mənim də ilk müəllimim, Əməkdar müəllim Nəsimə Qurbanovaya böyük məhəbbətim, hörmətim olub və olacaq da. Yaxınlarda "Azərbaycan müəllimi" qəzetində onun xatirəsinə həsr etdiyim "Mənim ilk müəllimim" adlı yazını çap etdirmişəm...

"Düşük yolların ağına, Baxtımızın soracağına" (Ramiz Rövşən)

Kənd məktəbini bitirib, Bakıya ali təhsil almağa gələndə arzuların aşib-daşdı. Azərbaycan Pedaqoji Rus Dili və Ədəbiyyatı İnstitutuna (hazırda Bakı Slavyan Universiteti) qəbul olundu.

Kənd məktəbinin məzunu ola-ola sən "Rus ədəbiyyatı" və "Tarix" fənləri üzrə sifahi imtahanlardan "əla" qiymətlər aldın, instituta qəbul edildin. Rus dilini mükəmməl öyrənmək, dil-danışmaq mühitindən bəhrələnmək üçün tələbə mübadiləsi xətti ilə 1983-1984-cü tədris ilində Həştərxan Pedaqoji İnstitutunun (indiki Həştərxan Dövlət Universiteti) filologiya fakültəsində də təhsil aldın, institutu fərqlənmə diplomu ilə bitirdin. 29 il sonra hazırkı Həştərxan Dövlət Universiteti sən "Drevnyaya Rus i tyurki: v literaturnix pamyatnikax XII-XVII vv." monoqrafiyanı çap etdi.

Ali təhsil illərində akademik Teymur Bünyadovdan, professorlar Məmməd Qocayev, Yusif Rüstəmov və Bela Musayevadan, dosentlər Zemfira Mehdizadədən, Sevil Məmmədovadan, Valida Əliyevadan və başqalarından dərslər aldın. Onları da həmişə minnətdarlıqla xatırlayırsan.

"Müəllimlik - qaranlıqları aydınlığa çıxaranların peşəsi"

Ən böyük arzularından biri təhsil aldığı Vəlixanlı kənd məktəbində müəllim işləmək idi. Bu arzuna qovuşdun. Üç il burada rus dilini və ədəbiyyatını tədris etdin.

Rayonda işləyərkən (1985-1988) sənə məktəb direktoru, rayon komsomol komitəsinin birinci katibi və s. vəzifələr təklif olundu. Sənsə M.F.Axundov adına APR-DƏİ-nin əyani aspiranturasını seçdin. Ordu-da xidmət etməli oldun.

O vaxtlar Qarabağ hadisələri başlamışdı. Hərbi xidmətdə olduğun Pskov və Minskdəki hərbi hissələrdə Qarabağ tarixi, Ermənistan-Azərbaycan qarşıdurması barədə mühazirələr oxumağa və azərbaycanlılardan ibarət musiqi qrupunun çıxışlarına nail oldun. Elmi rəhbərin, Əməkdar elm xadimi, professor Murtuz Sadıxlinin dəyərli tövsiyələri hesabına artıq hərbi xidmət dövründə namizədlik işi üzrə materiallar topla-yıb sistemləşdirməyə və ordudan geri dönmə kimi işi müzakirəyə təqdim etməyə nail oldun. Vaxtından əvvəl işi ("M.Y. Lermontovun nəsr əsərləri Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığı və tərcümələrində") yekunlaşdırdığına və müdafiəyə təqdim etdiyinə görə Təhsil Nazirliyinin pul mükafatını aldın.

Aylar keçdi, illər dolandı, nəhayət, gəlib ömrünün altmışıncı baharına çatdın, əziz dostum! Ürəyinin təmizliyindəndir, xoşniyyətli olmağındandır ki, dostun, yoldaşın, yaxınların, uzaqların, ətrafındakıların sevincinə qatılırsan. Üzün həmişə gülür, dodaqlarından təbəssüm əsik olmur, özündən böyüklər də, kiçiklər də səninlə rastlaşanda, sənənlə danışanda xoş ovqatda olur, təəssüratı yaxşılaşır, əhvalı yüksəlir.

"Elmin fəziləti ibadət fəzilətindən əfzəldir" (Həzrəti Məhəmməd peyğəmbər demişkən)

Telman müəllim, sən həmişə irəliyə baxmısan. Elmin enişli, yoxşulu yolları sənə özünə elə bağlamışdın ki, araşdırmalarını davam etdirməyə başladın. Özünü yaxşı müəllim kimi tanıtdın. Müstəsna hal kimi institutun rektoru, mərhum professor Firudin Hüseynov kafedra müdiri sənə müəllimlikdən birbaşa dosent vəzifəsinə keçirməyi təklif etdi. Doktorluq dissertasiyası mövzunu təsdiq olundu.

Sənə maraqlandıran qədim rus ədəbiyyatı abidələrində slavyan-türk əlaqələri mövzusu idi. Mövzun sənə Moskva, Sankt-Peterburq kitabxanalarına üz tutmağa, slavyan ölkələrində kitab və məqalələr çap etdirməyə istiqamətləndirdi. Bakıda monoqrafiyaların nəşr olundu. Nəhayət, 2004-cü ildə "Qədim rus ədəbiyyatında slavyan-türk əlaqələri" adlı doktorluq dissertasiyasını müdafiə edərək, filologiya elmləri doktoru elmi dərəcəsi, bir müddət sonra professor elmi adı aldın.

Dissertasiyanın müdafiəsi ilə bağlı aparıcı təşkilat Rusiya Elmlər Akademiyasının M.Qorki adına Dünya Ədəbiyyatı İnstitutu (Qədim slavyan ədəbiyyatları şöbəsi, şöbə müdiri A.S.Dyomin); rəsmi opponentlər A.-Puşkin adına Rus Dili İnstitutunun dünya ədəbiyyatı kafedrasının müdiri professor S.N.Travnikov və professor M.Q.Qocayev olmuşdur.

Doktorluq dissertasiyasının müdafiəsi yüksək səviyyədə keçmiş, istər aparıcı təşkilat, istər rəsmi opponentlər, istərsə də çıxış edən dissertasiya şurası üzvləri əsərin elmi dəyəri, aktuallığı, alınan nəticələrin etibarlılığı və mötəbərliyi haqqında müsbət fikirlər səsləndirmişlər. Təbii ki, mövzunun xarakteri nüfuzlu rus alimlərinin opponentiyyəinə qarşı ciddi elmi səviyyə və hazırlıq tələb edirdi.

Dissertasiyada X-XVII əsrlərə aid rus ədəbi abidələrində türk və slavyan xalqlarının əlaqələri, onların hərbi-siyasi, mədəni, iqtisadi, dini-etik və sadəcə insani münasibətləri geniş şəkildə araşdırılmış, eyni tarixi-mədəni areala məxsus bu etnos və xalqların ortaq tarixinin və birgə yaşayışının məhsulu olan müştərk maddi və mənəvi dəyərlərə münasibət bildirilmişdir. Burada "Ötən illərin hekayəti", "İqor polku haqqında söyləmə", "Məhmətsultan hekayəti", "Topal Teymur haqqında povest", "Kazan tarixi" və sair əsərlərdə türk motivləri və mövzuları geniş və dərin şəkildə təhlil edilir. Sonradan bu ədəbi abidələrin tərəfinizdən dilimizə tərcüməsi həm də "Qədim rus ədəbiyyatı", "Rus ədəbiyyatı tarixi" dərsliklərinin yazılmasına imkan verdi.

Geniş elmi maraqa dairən, elmi-pedaqoji fəaliyyətin, şəxsi təşəbbüsünə təşkil olunan yaradıcı təşkilat və mətbuat orqanlarında işin, layihələrin sənə müxtəlif illərdə Türkiyə, Macarıstan, Rusiya, İngiltərə, Almaniya, Serbiya, Gürcüstan, Moldova, Qazaxıstan və başqa ölkələrdə bir çox trening və təlimlərdə, konfrans və simpoziumlarda iştirak və çıxış etmək fürsəti yaratdı.

Təhsildə innovativ fəaliyyət, təsisçilik, təhsil təşkilatçısı

*"Ağıl-kamal verdi sənə yaradan,
Çalışıb hər sirri öyrən hər zaman"*
(Əvhədi Marağayi)

Telman müəllim, sən işgüzar və innovativ fəaliyyəti ilə seçilən təhsil təşkilatçısısan. Hələ 1993-cü ildə ölkədə ilk özəl Tərcümə və Tədris mərkəzlərindən birini təsis etdin, sonra isə 1994-cü ildə ilk özəl - "Mütərcim" nəşriyyatını yaratdın. Məktəb sevgisi sənə ölkədə ilk yeni tipli orta təhsil müəssisələrindən biri - "Turan" liseyini təsis etməyə gətirib çıxardı.

Ölkə Prezidentinin istedadlı və qabiliyyətli şagirdlərinə qayğının artırılması ilə bağlı sərəncamına uyğun olaraq, bu liseyin və Bakı şəhəri 15 nömrəli məktəbin bazasında, Bakı Slavyan Universiteti nəzdində Məktəb-Lisey Kompleksinin təşkilinə nail oldun...

1991-ci ildən bu günədək rus ədəbiyyatının tarixi kafedrasında laborant, baş laborant, müəllim və dosent vəzifələrində çalışmısan. 2014-2022-ci illərdə universitetin tədris işləri üzrə prorektoru olmusan. Hazırda rus ədəbiyyatı tarixi kafedrasının professorusun. Uzunmüddətli səmərəli fəaliyyətinə görə "Əməkdar müəllim" Fəxri adına layiq görülmüşsən.

2017-ci ildə təşəbbüsünə Tədris və İnnovasiya Mərkəzi yaradılmışdır. Bu gün həmin mərkəz bütün təhsil pillələri və səviyyələri təhsilalanlar üçün müxtəlif təhsil xidmətləri həyata keçirir. Ölkəmizdə bütün təhsil pillələri və səviyyələrində, xüsusilə təlim qeyri-dövlət dillərində aparılan məktəb və siniflərdə bilinqval və polilingval təlim modelinin geniş tətbiqi ideyasının tərəfdarı kimi zəruri təhsil proqramları (standartları) və planları işləyib müvafiq icra orqanına təqdim etmişsən. Xaricdə və respublikada keçirilən konfranslarda bu mövzuda çıxış edirsən. Rusiyada yaşayan türkdilli uşaqlar üçün rus dili üzrə tədris vəsaitiniz (I-IV siniflər, həmmüəllif dosent Mədinə Qiyasbəyli) Moskvada nəşr olunub.

Layihə rəhbərliyində və həmmüəllifliyində hazırlanan "Rus dili xarici dil kimi" dərslik vəsaitindən Bakı Slavyan Universitetində ixtisas üzrə əsas tədris vəsaiti kimi istifadə olunur. Üçücdüzlük tədris vəsaiti kimi nəzərdə tutulmuş "Rus ədəbiyyatı tarixi"nin birinci cildi də ikidüzlük tədris vəsaiti kimi faydalıdır.

Nəşir, tərcüməçi, jurnalist fəaliyyəti

"İnsan qılıncının kəskinliyi ilə qəhrəman ola bilməz, ağılın kəskin olması lazımdır"
(Məmməd Səid Ordubadi)

1996-cı ildə "Mütərcim" ədəbi-bədii və tərcümə jurnalını, 1997-ci ildə "Humanitar elmlərin öyrənilməsinin aktual problemləri" məcmuəsini təsis etməklə ədəbiyyatımıza, dilçilik, ədəbiyyatşünaslıq, pedaqoji və psixoloji elmi istiqamətlərimizə öz töhfəni verirsən. "Mütərcim" jurnalı uzun müddət Azərbaycan Yazıçılar Birliyi və Bakı Slavyan Universitetinin həmtəsisçiliyi ilə nəşr olunub. "Humanitar elmlərin öyrənilməsinin aktual problemləri" ali məktəblərarası elmi məcmuəsi isə buraxılmağa başladığı zamanadan Azərbaycan Respublikası Prezidenti yanında Ali Attestasiya Komissiyasının müəyyənləşdirdiyi nəşrlərin siyahısında.

2009-2013-cü illərdə Moskvada nəşr olunan "Literaturnaya gazeta"da və onun "Yevraziyskaya muza" əlavəsində Azərbaycanın təmsilçisi kimi ədəbiyyatımızla bağlı materiallarla mütəmadi olaraq çıxış etmişsən. Müəllif olduğun "Ən yeni Azərbaycan ədəbiyyatı" fəslə Almatıda rus dilində çap olunmuş "Ən yeni xarici ədəbiyyat" məcmuəsinə (2011) daxil edilmişdir. MAPRYALın Azərbaycan üzrə koordinasiya (2006-cı ildən), respublikamızda və xaricdə nəşr edilən bir sıra elmi və elmi-metodik nəşrlərin redaksiya heyətinin üzvüsən.

Tərcüməçilik fəaliyyəti

"Ehtiyac əməyi, əmək biliyi doğurmuşdur"

(Onore de Balzak)

Tərcüməçilik Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin üzvü kimi fəaliyyətinin əsas istiqamətlərindən biridir.

Sən müxtəlif illərdə Azərbaycan Res-

publikası Prezidentinin sərəncamları ilə latın qrafikası ilə buraxılmış 10-dan çox kitabın, o cümlədən antologiyaların tərtibçisi və ön sözlü müəllifisən. Sən təşəbbüsün və ön sözlünlə 2014-cü ildə ikidüzlük "Ən yeni rus ədəbiyyatı" antologiyası Azərbaycan ədəbiyyatı antologiyası isə rus dilində nəşr olunmuşdur. M.Y.Lermontov və A.S.Puşkinin (2 cildə) "Seçilmiş əsərləri"ni tərtib etmiş, M.A.Şoloxovun "Sakit Don" romanını nəşrə hazırlamısan.

Qədim və XVIII əsr rus ədəbiyyatı nümunələrini, L.N.Tolstoyun, F.M.Dostoyevskinin, V.Voynoviçin, B.Yevseyevin, V.Kupryanovun, A.Jiqulinin ayrı-ayrı əsərlərini dilimizə çevirmisən. F.M.Dostoyevskinin "Karamazov qardaşları" romanını tərcümə etmiş (2010), iki cildə nəşrinə nail olmusan. Həmin uğurlu tərcüməyə görə Beynəlxalq Tərcümə Assosiasiyası və Rusiya Elmlər Akademiyasının Puşkin İnstitutunun Beynəlxalq Tərcümə mükafatına, Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin Tofiq Bayram adına, Azərbaycan Mədəniyyət Nazirliyinin "Qızıl kəlmə" ədəbi mükafatlarına və s. layiq görülmüşsən.

"Biliyin ağısı olmaq üçün zəhmətin köləsi olmaq lazımdır" (Onore de Balzak)

Telman müəllim, sən 30-dan çox kitabın (dərslik, monoqrafiya, lüğət, tədris proqramları və s.), 300-dək məqalənin müəllifisən. Bu sırada məktəb dərsliklərinin hazırlanmasına xüsusi əhəmiyyət verirsən.

Təlim rus dilində aparılan məktəblərin VII, VIII, XI sinifləri üçün "Literatura" dərsliklərinin (2006-2017-ci illərdə) həmmüəllifi, 2016-cı ildə Təhsil Nazirliyinin təşəbbüsü ilə sifariş edilmiş və icrası davam edən yeni məcmun və tərtibatda "Literatura" dərslik məcmuələri seriyasının (V, VI, VII, VIII siniflər) layihə rəhbəri və həmmüəllifisən.

Telman müəllim, sən Azərbaycanda rus ədəbiyyatının yeni resepsiyası və uzun dövr milli ədəbiyyatımızla sıx yaradıcılıq əlaqəsi olmuş həmin ədəbiyyatla bağlı təsəvvürlərin transformasiyası, bu baxışların ümumtəhsil və ali təhsil müəssisələri üçün dərsliklərə gətirilməsi məsələləri ilə məşğulsan.

Davam edən "Literatura" dərslik kompleksləri seriyasında milli ədəbiyyatımızın dominantlığı təmin olunmaqla bərabər, tarixi-xronoloji prinsip əsasında həm də şagirdlərdə rus və dünya ədəbiyyatı barədə dolğun və sistemli təsəvvürün yaradılmasına nail olmusan.

Avrasiyaçı-alim

Sən həm də avrasiyaçı alim kimi slavyan-türk xalqlarının müştərk tarixi dəyərləri, eyni tarixi-mədəni arealı bölüşdürmə faktlarından bəhs edən bir sıra avrasiyaçılıq tədqiqatlarını Azərbaycan oxucusuna təqdim edirsən. Bu mövzu ilə bağlı Straxov, Danilevski, Trubetskoy, Savitski, L.Qumilyov, Pletnyova, Erencan Xara-Davan, Nosovski və Fomenko, eləcə də bir sıra Türkiyə və Avropa tədqiqatçıların əsərlərini tərcümə və təhlil edərək, "Avrasiyaçılıq ideyalarına Azərbaycanca baxış" adı altında nəşr etdirib (2010, 2018) Türk Dövlətləri Birliyi ideyasına, tarixi-mədəni tip kimi türklərin dünya sivilizasiyaya verdiyi töhfələri və bu sahədə perspektiv tədqiqatları gündəmə gətirirsən.

XV-XVII əsrlər rus ədəbiyyatında türklər kitabının 2002-ci ildə Moskvada, sonralar isə Ankarada işıq üzü görmüşdür. Həmin əsər Türkiyə türkcəsində Beynəlxalq Türksöy mükafatına təqdim olunmuşdur (2010).

Tərtiblərin

Telman müəllim, sən Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin sərəncamı ilə səmərəli fəaliyyətinə görə "Əməkdar müəllim" Fəxri adına layiq görülmüşsən (2016).

Son söz

Əziz Telman Həmzağa oğlu Vəlixanlı (Cəfərov)! Ədəbiyyatşünas və avrasiyaçı-alim, nəşir, tərcüməçi, təhsil təşkilatçısı kimi bütün fəaliyyətlərinin fəvqində duran sən müəllimlik peşəsinə vurğunluğun və tutduğun vəzifələrdən asılı olmayaraq, təhsilimizin təşəbbüskeçiyi missiyandır. Aparılan islahatlarla, yeni məzmunlu təhsil proqramlarının və tədris resurslarının yaradılmasına verdiyin töhfədir. Sən dönüb yaşadığın illərə baxanda sevinə, öyünə bilərsən. Çox böyük işlər görmüşsən. Sən kamil şəxsiyyətə xas ola biləcək bütün müsbət keyfiyyətlərə yiyələnə bilmişsən. Sənə qəzaq bir insan, yaradıcı işçisi kimi çox sevirik. Sənin hələ vur-tut 60 yaşın var. Hələ gələcək görüləsi və qədərlər işlərin var. Sənə bundan sonra daha 60 il ömür arzularayım. Amma sağlam, gümrəh, nikbin bir həyat yaşayasan!!! Var ol!!!

Akif ABBASOV,

Azərbaycan Respublikası Təhsil İnstitutunun elmi katibi, pedaqogika elmləri doktoru, professor, Əməkdar müəllim